

УДК 368.02:519.766

Є. Стрілець

РЕЙТИНГОВЕ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Проаналізовано нові напрями, які полягають у розробці комплексної надійної інтегральної рейтингової оцінки результатів діяльності страхових компаній. Уточнено вплив рейтингового управління (оцінювання) на ефективність діяльності страхових компаній за рахунок класифікації існуючих рейтингів, що посилить якість державного контролю на страхові послуги та послуги рейтингового оцінювання. Зазначено, що подальші розробки у цьому напрямі будуть пов’язані з питаннями забезпечення фінансової безпеки страхових компаній та її оцінці.

Ключові слова: рейтинг, страхова компанія, оцінка, ефективність, показники.

Рейтинг – це комплексна оцінка діяльності компаній, яка враховує як фінансові показники, так і множини інших факторів, склад та кількість яких визначається окремо, що оцінюються непрямо на основі звітності компанії та додаткових даних.

Слово “rating” у перекладі з англійської означає “оцінка, визначення вартості, віднесення до класу, розряду, рангу”. Рейтинг передбачає можливість співвідношення та віднесення до певного класу, категорії на основі попередніх розрахунків.

Рейтингування (тобто присвоєння рейтингу) страхових компаній – поширений у закордонній практиці процес незалежного оцінювання, який здійснюється за визначеними правилами і методиками. Це дає змогу:

- страховим компаніям засвідчити свою фінансову надійність, можливість виконувати поточні і майбутні зобов’язання за страховими продуктами (послугами), що реалізуються;

- потенційному страхувальнику визначитися з вибором страховика не за критерієм популярності і рекламної активності, а з урахуванням ширшого спектра чинників, що впливають на якість і надійність страхового захисту;

- стати могутнім інформаційним інструментом для її інвесторів та кредиторів, оскільки очікувана ефективність діяльності, перспективи зростання страхової компанії також багато в чому обумовлені його рейтинговою оцінкою [1].

Перелік основних критеріїв, за якими традиційно складаються рейтингові оцінки, наведено в табл. 1.

У сучасних умовах господарювання виникає необхідність у впровадженні водночас, як простих та доступних для розуміння пересічному користувачеві методик рейтингування страховиків, так і таких, що комплексно враховують специфіку діяльності страхової компанії, надаючи адекватну умовам зовнішнього і внутрішнього середовища оцінку надійності страхової компанії.

Основою для присвоєння рейтингу є не тільки фактичний стан платоспроможності, а й фінансова стійкість компанії, здатність зберігати існуючий рівень платоспроможності впродовж певного часу за можливих несприятливих внутрішніх і зовнішніх дій. Традиційні складові рейтингової оцінки: розмір компанії, досвід її роботи на ринку, збалансованість портфеля страховки, стійкість клієнтської бази,

перестраховальна політика, збалансованість фінансових потоків, обсяг власного капіталу й інші чинники.

Таблиця 1

Основні критерії, що досліджуються під час проведення рейтингової оцінки

№ з/п	Критерій	Етапи дослідження
1	2	3
1	Галузеві характеристики	Визначається ступінь ризиків страхової галузі, її конкурентоспроможність та перспективи розвитку, ефективність державного регулювання. Аналізуються сегменти ринку, його концентрація та асортимент страхових послуг
2	Організаційно-правова структура	Аналізуються ефективність корпоративного управління, тип відносин між власниками і менеджментом та державним регулятором, а також відповідність його діяльності законодавству. Визначаються основні показники діяльності компанії (величина активів, власного капіталу, страхових резервів, страхових премій та виплат, інвестиційний дохід). Проводиться оцінка кваліфікації та спеціалізації працівників, рівня оплати та мотивації праці, роботи підрозділів і осіб, відповідальних за кожний із напрямів діяльності
3	Операційні ризики	Оцінюється здатність страхової компанії раціонально управляти фінансовими ресурсами. Аналізуються становище на ринку, показники результатів діяльності та державної підтримки (державне замовлення, податкові пільги, гарантії). Проводиться оцінка потенціалу страховика на підставі результатів аналізу показників його прибутковості та фінансової стійкості, розподілу грошових потоків, потреби в інвестиціях
4	Аналіз фінансового стану	Оцінюються організаційна структура та механізм планування, обліку та моніторингу фінансової діяльності, інформаційні технології, що використовує суб'єкт, прозорість та відкритість його діяльності, порядок оприлюднення інформації. Визначається структура капіталу, потреба в інвестиціях, ліквідність активів, динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості, доходів і витрат, прибутку і рентабельності, ефективність внутрішнього фінансового контролю. Аналізуються укладені договори страхування, здатність їх виконувати, ризиковість господарської діяльності, порядок ведення бухгалтерського та податкового обліку; ефективність управління операційними, фінансовими та інвестиційними потоками, порядок прийняття рішень. Визначаються показники поточної ліквідності та платоспроможності
5	Особливості рейтингової оцінки страхової компанії	Аналізується: виконання страховою компанією фінансових нормативів та показників, що встановлюються спеціалізованим законодавством, ефективність управління фінансами та ризиками, а також програми її стратегічного розвитку, інвестиційна політика. Рейтингова оцінка компанії характеризує ступінь її платоспроможності та фінансової стійкості, здатність своєчасно та в повному обсязі виконати взяті фінансові зобов'язання

Рейтинг як комплексна оцінка фінансового стану страхової компанії незалежними експертами є одним із основних елементів “нецінової конкуренції”. Наявність рейтингу і його рівень вигідно відрізняє страховика, будучи доказом відкритості та прозорості його діяльності [2].

Існує нижче проблем, що ускладнюють використання результатів рейтингового оцінювання на практиці прийняття рішень. До них належать:

1) відсутність об’єктивної інформації. Рейтинги можуть використовуватись страховими компаніями у якості сплаченої рекламної акції, тому необхідно звертати увагу на авторське походження самого рейтингу;

2) структура рейтингової оцінки включає певні характеристики діяльності страхової компанії, які можуть бути впорядковані або ні. Але склад цих характеристик не завжди відповідає вимогам споживача страхових послуг. Якщо в рейтингу страхові компанії розташовані за величиною статутного капіталу, кількістю років діяльності на страховому ринку, за абсолютною сумою зібраних премій, за інтенсивністю реклами, то, звичайно, що в таких рейтингах на перших позиціях будуть великі страхові компанії. Про довіру клієнтів до компаній, їхню надійність в таких рейтингах мало, що відомо. Важливими показниками, що характеризують довіру клієнта до страхової компанії, є рівень виплат та динаміка його змін за часом. Чим він є вищим і стабільнішим, тим надійніша компанія;

3) методика розрахунку рейтингу, самі розрахунки та правила їх інтерпретації залишаються невідомими.

Особливість фінансових відносин у страхуванні полягає у тому, що це є замкнуті перерозподільчі відносини. Вони пов’язані, з одного боку, із формуванням страхового фонду за допомогою страхових внесків, а з іншого – з відшкодуванням збитку з цього фонду учасникам страхування. Існують також ймовірності незбігу обсягу сформованого страхового фонду і потреб у виплаті страхового відшкодування, які можуть коливатись до позитивного та від’ємного. Велике значення має аналіз показників за довгостроковий проміжок часу. Специфіка страхової діяльності породжує особливості її аналізу.

На вітчизняному ринку рейтингових послуг діють декілька рейтингових і кредитно-рейтингових агентств – “Кредит-Рейтинг”, “Експерт-Рейтинг”, “ІВІ-Рейтинг”, “Рюрик” [3].

Агентство “Кредит-Рейтинг” (із 2001 р.) – спеціалізоване рейтингове агентство, що надає послуги у сфері незалежної оцінки кредитоспроможності суб’єктів запозичень із визначенням кредитних рейтингів за Національною рейтинговою шкалою.

Рейтингове агентство “Експерт-Рейтинг” (із 2005 р.) – оператор ринку добровільного рейтингування в Україні, бере активну участь у формуванні конкурентного ринку рейтингових послуг України.

Рейтингове агентство ІВІ-Rating розпочало свою діяльність на ринку рейтингування України в 2005 р. ІВІ-Rating спеціалізується на наданні професійних послуг із рейтингової оцінки кредитоспроможності емітентів боргових цінних паперів та кредитоспроможності суб’єктів господарювання, як фінансової, так і нефінансової сфер господарювання.

ТОВ “Рюрик” (із 1992 р.) – національне кредитно-рейтингове агентство, спеціалізується винятково на рейтингуванні (визначенні кредитних рейтингів позичальників, їхніх окремих боргових інструментів) та наданні інформаційно-аналітичних і консультаційних послуг у сфері рейтингування.

Водночас із позитивними рисами рейтингування, в спеціалізованих агентствах можна спостерігати й негативні, зокрема:

- 1) одержання рейтингу – досить трудомістка й дорога процедура;
- 2) рейтингова оцінка є довгостроковою, незважаючи на те, що страхова компанія перебуває під постійним моніторингом рейтингового агентства;
- 3) методики рейтингування не підлягають оголошенню. Це пов'язано, з одного боку, з тим, що вона може бути “поцуплена” конкурентом, а іншого – у разі відкритості методики страховик може штучно збільшити свій рейтинг;
- 4) оцінки спеціалізованих рейтингових агентств конкретних страховиків не дають загальної картини й не визначають тенденцій розвитку страхового ринку загалом [4].

У розвинених країнах існують незалежні структури, що надають об'єктивну оцінку надійності страховика клієнтам, фірмам, акціонерам підприємства, банкам тощо на договірних умовах. До загальноновизнаних світових лідерів, які займаються присвоєнням рейтингу страховим компаніям, належать Standard & Poor's, Fitch IBCA, Moody's, Duff & Phelps Credit Rating Co, Dun & Bradstreet, A. M. Best, KPMG. Ці рейтингові агентства надають страховим компаніям міжнародний рейтинг. Рейтингування, як правило, базується на розрахунку та узагальненні доволі значної кількості (чому сприяє відповідна розгорнута база даних) статистичних коефіцієнтів, які характеризують різні аспекти фінансово-економічної і професійної діяльності страховика. Кожне з вищевказаних агентств використовує для оцінки фінансової стійкості страховиків свою закрити методику, побудовану на аналізі різних аспектів діяльності компанії, і присвоює компанії визначений рейтинг.

Найбільші страхові компанії світу прагнуть одержувати рейтинги відразу в декількох рейтингових агентствах. По-перше, висновок декількох провідних компаній-експертів у сфері надійності є набагато сильнішим рекламним інструментом. По-друге, методика кожного з агентств має свою особливість і спрямованість. Всі агентства оцінюють здатність компанії виконувати зобов'язання, але роблять це з різних боків: фінансового стану компанії, якості менеджменту, фінансових резервів, особливостей страхової діяльності або історії здійснених виплат. Відтак тільки сукупність всіх отриманих компанією рейтингових звітів дає змогу менеджерам і клієнтам оцінити реальну стабільність компанії й перспективи її розвитку. По-третє, рейтингові агентства мають різний авторитет на різних географічних і галузевих ринках.

Ренкінг – це список компаній, упорядкований за певною ознакою [5]. Така інформація є корисною в умовах досить закритого інформаційного простору вітчизняної фінансової системи. Однак, на думку потенційних споживачів страхових послуг, ранжирування за типом ренкінгу дає змогу скласти уявлення про платоспроможність страховика з погляду величини власних засобів і його ділової активності (величини зібраних премій і сформованих страхових резервів). Але ренкінгування не ставить за мету можливість оцінки фінансової стійкості, надійності страховика.

Рейтинг 100 страховиків формується за такими основними показниками: валюта балансу і її темп росту; власний капітал і його частка у валюті балансу; обсяг зібраних страхових премій, зокрема за видами страхування; частка перестраховування в страхових преміях; страхові виплати, зокрема за видами страхування; рівень виплат і його темп росту; обсяг страхових резервів і рівень їх покриття інвестиційними активами і коштами; частка компанії в загальному обсязі страхових премій по страховому ринку; розмір гарантійного фонду; розмір і структура активів [6].

У діяльності страхових компаній першочергове значення має їх фінансова надійність, оскільки внесення плати за страхову послугу потребує певних гарантій щодо

здатності страхової компанії відповідати за своїми зобов'язаннями перед страхувальниками [7]. Особливо актуальним це питання є під час світової економічної кризи. Інвестори, споживачі страхових послуг, перестраховальники мають потребу в об'єктивній та незалежній оцінці фінансової стійкості страхової компанії.

Standard & Poor's застосовує методика, засновану на обробці найрізноманітніших кількісних і якісних даних. За своєю сутністю процес привласнення рейтингу значною мірою об'єктивний, особливо в частині, що стосується кількісних чинників, проте суб'єктивна оцінка також є присутньою. Рейтингова методика припускає детальний аналіз таких чинників: ризики країни, галузеві ризики, конкурентоспроможність компанії, менеджмент і корпоративна стратегія, корпоративна система ризик-менеджменту, операційна ефективність, інвестиційна діяльність, достатність капіталу (зокрема достатність перестраховки і технічних резервів), ліквідність і фінансова гнучкість [8].

Отримання рейтингу у вищезазначених рейтингових агентствах має доволі високу вартість, а вітчизняні страховики через свій невеликий розмір порівняно з зарубіжними компаніями, через нестабільність ситуації на вітчизняному фінансовому ринку мають вірогідність отримати негативний міжнародний рейтинг, результати якого є публічними. Тому вони не поспішають скористатися послугами таких агентств. Хоча, якщо страховик відмовляється від встановленого рейтингу, рішення, що прийняте рейтинговим комітетом, як правило, не розголошується (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна шкала кредитних рейтингів

Moody's	Standard and Poor's	Fitch Ibsca	Короткий опис
Aaa	AAA	AAA	Максимальний ступінь безпеки
Aa1	AA+	AA+	Високий ступінь надійності
Aa2	AA	AA	
Aa3	AA-	AA-	
A1	A+	A+	Ступінь надійності вище середнього рівня
A2	A	A	
A3	A-	A-	
Baa1	BBB+	BBB+	Ступінь надійності середній та дещо нижчий за середній рівень
Baa2	BBB	BBB	
Baa3	BBB-	BBB-	
Ba1	BB+	BB+	Неінвестиційний, спекулятивний ступінь
Ba2	BB	BB	
Ba3	BB-	BB-	
B1	B+	B+	Високоспекулятивний ступінь
B2	B	B	
B3	B-	B-	
Ca	CCC+	CCC	Істотний ризик неповернення коштів, емітент у важкому положенні
-	CCC	-	
-	CCC-	-	
Ca	-	-	Надспекулятивний ступінь, можлива відмова від платежів
C	-	-	
-	-	DDD	Відмова від платежів
-	-	DD	
-	D	D	
-	-	-	

Провідні рейтингові агентства світу подають міжнародний рейтинг, основною перевагою якого є можливість зіставляти ризики незалежно від країни, у якій розташована компанія. Стосовно вітчизняних страховиків ця перевага стає недоліком, адже рейтинг позичальника (емітента) або його боргового інструмента не може бути вищим за суверенний рейтинг країни, у якій розташований емітент.

На сьогодні Україна має низький суверенний рейтинг [9].

Аналізом стану показників діяльності страхових компаній та брокерів в Україні займається Ліга страхових організацій України. Страхові компанії у добровільному порядку надають інформацію для проведення аналізу їх діяльності і встановлення рейтингу, хоча наявність рейтингу і його рівень вигідно відрізнятиме страховика та свідчить про відкритість і прозорість його діяльності. Ті страхові компанії, які приховують свої дані і прагнуть залишатися в тіні, мають змогу робити це і надалі. Тобто існує проблема непрозорості страхового ринку України.

Для ефективнішого нагляду за страховою діяльністю Держкомісією з регулювання ринків фінансових послуг України були розроблені та впроваджені Рекомендації щодо аналізу діяльності страховиків (розпорядження Держфінпослуг № 3755 від 17.03.2005 р.).

Для побудови інтегрального показника скористаємось узагальненою функцією Харингтона (формули 1, 2), яка є кількісним, однозначним, єдиним та універсальним показником якості досліджуваного об'єкта та має риси такі, як адекватність, ефективність, статичність і чутливість.

$$D = \sqrt[m]{\prod_{j=1}^m d_{ij}}, \quad i = \overline{1, t}, \quad (1)$$

де: m – кількість елементів, які використовуються для рейтингової оцінки страхових компаній;

d_{ij} – частинна функція, яка визначена відповідно до шкали Харингтона.

Для знаходження частинної функції (d_{ij}) інтегрального показника (D) застосуємо формулу 2.

$$d_{ij} = \exp(-\exp(-y'_{ij})). \quad (2)$$

Інтегральний показник рейтингової оцінки D приймає значення в інтервалі від 0 до 1. Чим ближче отримане значення показника до 1, тим більш надійною є страхова компанія, і навпаки.

Для інтерпретації оцінки інтегрального показника доцільним є використання шкали Харингтона:

0,10 – 0,20 – дуже низький рівень ефективності;

0,21 – 0,37 – низька ефективність;

0,38 – 0,65 – достатня ефективність;

0,66 – 0,80 – високий рівень ефективності;

0,81 – 1,00 – дуже високий рівень ефективності страхової компанії.

Отриманий за інтегральним показником рейтинг страхових компаній розміщено в табл. 2.

Рейтинг страхових компаній

Страхова компанія	D	Рейтинг	Коментар
АСКА	0,3689	4	0,21 – 0,37 – низька ефективність
УНІКА	0,3677	10	0,21 – 0,37 – низька ефективність
ПРОВІДНА	0,3686	7	0,21 – 0,37 – низька ефективність
ОРАНТА	0,3765	2	Наближено до 0,38 – 0,65 – достатня ефективність
ІНГО УКРАЇНА	0,3702	3	0,21 – 0,37 – низька ефективність
АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	0,3644	16	0,21 – 0,37 – низька ефективність
УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУПА	0,3668	11	0,21 – 0,37 – низька ефективність
УПСК	0,3688	5	0,21 – 0,37 – низька ефективність
АЛЬЯНС	0,3768	1	Наближено до 0,38 – 0,65 – достатня ефективність
ПЗУ УКРАЇНА	0,3663	12	0,21 – 0,37 – низька ефективність
УНІВЕРСАЛЬНА	0,3687	6	0,21 – 0,37 – низька ефективність
ВУСО	0,3678	9	0,21 – 0,37 – низька ефективність
АСКО-ДОНБАС “ПІВНІЧНИЙ”	0,3646	14	0,21 – 0,37 – низька ефективність
ОРАНТА-СІЧ	0,3630	17	0,21 – 0,37 – низька ефективність
КРЕДО	0,3626	18	0,21 – 0,37 – низька надійність
МОТОР-ГАРАНТ	0,3681	8	0,21 – 0,37 – низька ефективність
ПРОМИСЛОВО- СТРАХОВОЙ АЛЬЯНС	0,3645	15	0,21 – 0,37 – низька ефективність
ПРОСТО-СТРАХУВАННЯ	0,3649	13	0,21 – 0,37 – низька ефективність

Серед основних причин, що стримують подальший розвиток фінансового сектора доречно відмітити інформаційну асиметрію, що діє на ринку, та низький рівень фінансової грамотності громадян.

Поряд із фінансовими послугами, що надаються банківським установами, значним попитом серед споживачів користуються послуги у сфері страхування. Відповідно до дослідження “Consumer in 2050”, проведеного HSBC (Hongkong and Shanghai Banking Corporation), до 2050 р. попит на банківські та страхові послуги в країнах, що розвиваються, зросте більш ніж на 50% [10].

Особливе місце в прийнятті фінансових рішень менеджментом компаній та домогосподарств відведено рейтинговому підходу, що пов’язано з відносною простотою подання інформації та її доступністю. Водночас, рейтинг не може розглядатись як виняткове джерело даних і повинен використовуватись у комплексі з іншою інформацією про фінансову послугу та установу, що її надає.

У результаті проведеного дослідження доведено, що за рахунок застосування системи рейтингування діяльності страховиків можна досягти збільшення рівня гарантій та захист населення; здійснити протидію корупції, відмиванню доходів; підкреслити необхідність обов’язкового регулярного подання страховими компаніями фінансової

звітності до державних структур; запровадити контроль за процедурою присвоєння рейтингу державними установами або Лігою страхових організацій; збільшити зацікавленість страхових компаній щодо проходження процедури рейтингування.

Література

1. Романенко Є. Дискантне (публічне) рейтингування суб'єктів страхового бізнесу / Є. Романенко // Персонал [Текст]. — 2007. — № 3. — С. 24—27.
2. Дроздова М. И. Рейтинговая оценка деятельности организаций потребительской кооперации / М. И. Дроздова // Регион: экономика и социология [Текст]. — 2009. — № 1. — С. 180—189.
3. Гребенник А. Рейтинги как средство оценки деловой репутации страховых компаний / Т. А. Гребенник // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури [Текст]. — 2008. — № 12. — С. 31—36.
4. Залетов О. М Рейтингові агентства та їх вплив на страховий ринок / О. М. Залетов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Текст]. — 2008. — № 104. — С. 44—46. — (Економіка).
5. Карминский А. М. Рейтинги в экономике: методология и практика [Текст] / А. М. Карминский [и др.]. — М. : Финансы и статистика, 2005. — 240 с.
6. Шапран В. Специфика (рі)-рейтингов компаний по страхованию жизни рисков / В. Шапран // Эксперт [Текст]. — 2007. — № 36. — С. 72—76.
7. Там само. — С. 76.
8. Сайт міжнародного рейтингового агентства Standard and Poor's [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.standardandpoors.ru>.
9. Сайт “Финансовый кризис” [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://crisis-analytics.ru/krizis-ukraina/ekonomicheskij-krizis-ukraina/fitch-ponizil-rejtingi-krupnejshix-kompanij-ukrainy.html>.
10. Consumer in 2050: The rise of the EM middle class [Electronic resource]. — Access mode : http://www.hsbc.com.vn/1/PA_ES_Content_Mgmt /content/vietnam/abouthsbc/newsroom/attached_files/HSBC_report_Consumer_in_2050_EN.pdf.

E.Strilets

PERFORMANCE EVALUATION RATING OF INSURANCE COMPANIES

This paper examines the new directions for the development of the complex integrated performance evaluation rating of insurance companies. The impact of rating management (assessment) on the performance of insurance companies at the expense of existing rating classifications that enhance the quality of the state control of insurance and rating evaluation services is clarified. It is noticed that further developments in this direction will be related to the issues of ensuring the financial security of insurance companies and their evaluation.

Keywords: rating, insurance company, evaluation, efficiency, indexes.